

KOMUNIKACIJA

Moterų sakytinė istorija: komunikacinis aspektas

Lijana Stundžė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos instituto lektorė
Saulėtekio alėja 9, LT-10222 Vilnius
El. paštas: lijana.stundze@kf.vu.lt

Giedrė Rutkauskaitė

Vilniaus dailės akademijos komunikacijos specialistė
Maironio g. 3, LT- 01124 Vilnius
El. paštas: giedre.rutkauskaite@vda.lt

Straipsnio tikslas – išanalizuoti moterų interviu kaip sakinės istorijos šaltinius komunikaciniu aspektu. Sakytinė istorija apibrėžiama kaip komunikacinės sąveikos tarp tyrėjo ir interviu davėjo metu gimęs pasakojimas, apibrėžtas lingvistinių, socialinių, ideologinių ir komunikacinių struktūrų. Analizės objektas yra interviu metodas, kuris naudojamas informacijai surinkti. Istorijos moksle duomenų rinkimas interviu būdu ir jų interpretavimas vadinamas sakytine istorija. Sakinės istorijos specifika lemia jos pagrindinis šaltinis – interviu, kurio informacija visuomet subjektyvi, turi asmeninės interpretacijos atspalvį ir savaime nėra tinkama faktų tikslinimui (Marcinkevičienė, 2008). Sakinės istorijos metodas yra populiarus tarp istorikų, sociologų, antropologų, žurnalistų, etnologų. Mokslininkai sakinę istoriją analizuoja įvairiais aspektais, tačiau pasigendama visapusiško požiūrio į sakinės istorijos interviu komunikacinį aspektą. Šiame straipsnyje teorinės įžvalgos pritaikomos Vilniaus universiteto Lyčių studijų centro moterų atminties archyvo „Socializmas moterų atmintyje“ interviu analizei komunikaciniu aspektu. Analizei atrinkta 20 atsitiktinių, nepublikuotų interviu, kuriuose nagrinėjamas klausėjų ir apklausiamajam keliamų reikalavimų ir atsakomybių įgyvendinimas bei įtaka komunikacijos procesui. Straipsnyje atsiri-bojama nuo sakinės istorijos turinio analizės ir dėmesys telkiamas tik į komunikacinius aspektus, t. y. analizuojamas interviu procesas ir jo dalyviams keliami reikalavimai. Straipsnyje aprašomas atliktas tyrimas parodo pasirinktos temos daugiaspektiškumą ir tarpdiscipliniškumą. Naudojami aprašomasis ir mokslinės literatūros kritinės analizės metodai.

Reikšminiai žodžiai: sakytinė istorija, moterų sakytinė istorija, interviu, komunikacija, klausymas.

Įvadas

Sakytinė istorija yra viena iš atminties istorijos krypčių, kurios esminis tikslas yra visuomenės arba jos grupių subjektyvių įsitikinimų, nuomonių ir nuostatų analizė (Marcinkevičienė, 2007). Sakinės isto-

rijos pradininku laikomas JAV istorikas A. Nevinsas, kuris XX a. 5-ajame dešimtmetyje pradėjo įrašinėti žmonių prisiminimus (Perks, Thomson, 1998). Sakinės istorijos tyrimai kaip akademinė disciplina atsirado 5-ajame XX amžiaus dešimtmety-

je. Pirmaisiais dešimtmečiais didžiausias dėmesys buvo skiriamas dokumentavimui ir naujos informacijos gavimui iš tų žmonių, kuriuos paprastai istorikai ignoruoja. Apie 1970-uosius ir 1980-uosius metus sakytinės istorijos interviu pradėta traktuoti kaip dialogiškai sukonstruotus tekstus, o ne faktinius dokumentus. Nors sakytinė istorija yra seniausias istorijos pateikimo būdas, tačiau jo naujumą pabrėžia naudojamas sisteminis (giluminis) interviu, kuriuo renkami žodiniai atsiminimai apie įvykius, asmenis, perteikiančius savo individualią patirtį, tyrėjui taip pat svarbu, kaip apklausiamasis jautėsi to įvykio metu ir kaip tai perteikia ir prisimena (Pušinskytė, 2008).

Sakytinės istorijos tema Lietuvoje yra menkai nagrinėta, tėra pavienių darbų, kurių objektas dažniausiai pats savaime nėra sakytinė istorija. Lietuvos mokslininkai sakytinę istoriją ir jos panaudojimo būdus analizuoja iš įvairių pozicijų: D. Marcinkevičienė, naudodama biografinį interviu metodą, surinktus moterų pasakojimus analizuoja kaip sovietmečio moterų patirtis; D. Masiliauskienė šį metodą pritaiko pokario istorijos tyrimams; A. Švedas tyrinėja Lietuvos kultūrinio elito asmenybių likimus sovietmečiu; L. Pušinskytė sakytinės istorijos metodą taiko rezistencijos tyrimams; G. Potašenka – holokausto tyrimams; B. Šetkus nagrinėja žodinės istorijos taikymo bendrojo lavinimo mokyklose aspektus. Minėti autoriai sakytinę istoriją traktuoja kaip istorijos mokslo šaką ir didžiausią dėmesį skiria jos turiniui, tačiau neatsižvelgia į komunikacijos aspektus.

Konstatuotina, kad Lietuvos mokslininkų darbuose sakytinės istorijos tematika apima dvi tyrimų kryptis: teorinę prieigą (metodas ir jo taikymo galimybės bei problemos) bei tyrimus naudojant sakytinės istorijos

metodą – interviu, kuriuo dokumentuojama įvairaus pobūdžio informacija (holokausto, rezistencijos, moterų istorijos ir pan. temomis). Lietuvoje tyrimų, kurie sakytinės istorijos metodo panaudojimą analizuotų komunikaciniu aspektu, nėra. Geriausiu atveju galima rasti metodinių nurodymų, kaip atlikti interviu (Pušinskytė, 2008).

Pasauliniu mastu sakytinės istorijos metodas turi galias tradicijas, taikomas labai plačiame kontekste, ir pasižymi mokslinių darbų gausa. Tarp svarbesnių darbų reikia paminėti tarptautines kolektyvines monografijas „The oral history reader“ (red. R. Perks, A. Thomson), „Oral history: the challenges of dialogue“ (red. M. Kurkowska-Budzan, K. Zamorski), „Oral history and public memorines“ (red. P. Hamilton, L. Shopes). Moterų sakytinę istoriją analizuoja J. Sangster, A. Peto, V. Janesick. Tyrimų, analizuojančių sakytinę istoriją komunikaciniais aspektais, beveik nėra, paminėtinos L. R. Precup-Stiegelbauer, N. Tirban, P. A. Onofrei (2012) išvalgos, kuriose žodinė komunikacija traktuojama kaip neatskiriama dalis kuriant sakytinę istoriją bei akcentuojama komunikacijos proceso (interviu) dalyvių atsakomybę.

Interviu sakytinėje istorijoje

Sakytinės istorijos pagrindas yra giluminis interviu*, kuriuo siekiama surinkti

* *Giluminis interviu* – tai nestrukūruotas ilgai trunkantis interviu, kuriuo siekiama surinkti kuo išsamesnę (gilesnę) empirinę medžiagą apie individo požiūrius, jausmus, patirtis ar lūkesčius. Giluminiai interviu paprastai trunka ilgiau nei įprasti asmeniniai interviu, apima išsamų, gilų pokalbį tiriamais klausimais. Giluminiam interviu tyrėjas pasirengia tik pokalbio gaires, sužymi būsimas interviu temas. Tam, kad turėtų pakankamai kompetencijos nuodugnai kalbėtis tiriamu klausimu, tyrėjas dažnai pirma atlieka išankstinę teorinę tiriamo reiškinio analizę, kontaktuoja su panašią patirtį turinčiais individualais. Taikant giluminį interviu svarbu,

kuo išsamesnę informaciją apie asmens vertinimus, jausmus, požiūrius. Jo metu atsiskleidžia ne tik individo požiūriai, bet ir nuostatos, vertinimai, asociacijos, jausmai, interpretacijos. Interviu yra viena įtaigiausių žmonių tarpusavio supratimo priemonių (Luobikienė, 2007).

Pasak A. Švedo (2010), sakininės istorijos metodu (interviu) galima išgauti unikalią sociopolitinio ir sociokultūrinio pobūdžio informaciją, kurios klotų neįmanoma pasiekti kitais metodologiniais instrumentais. Giluminis interviu suteikia papildomos informacijos, praplečia situacijos paveikslą, suteikia jam gyvumo, tačiau kartu ir sutirština spalvas, nes yra subjektyvus. Pastarasis veiksnys dažnai nulemia selektyvią prisiminimų atranką ir galimas klaidingas mokslines interpretacijas. V. Janesick (2010) analizuodama sakininės istorijos metodologinį pagrindą teigia, kad interviu yra dviejų individų pasikeitimo informacija ir idėjomis, užduodant klausimus ir atsakant į juos, rezultatas, kurio esmė yra komunikacija ir bendras prasmės tam tikra tema kūrimas. A. Švedas (2010) šią sampratą papildo teigdamas, kad „*totalinis*“ *sakininės istorijos šaltinio pobūdis dažniausiai išgaunamas bandant visapusiškai „išsemti“ konkretaus interviu dalyvio disponuojamą informaciją, pokalbio metu užduodant daug ir įvairių, iš anksto, parengtų ir pokalbio*

kad klausėjas turėtų dėmesingo klausytojo ir prašinančio pašnekovo gebėjimų. Paprastai tyrėjas prieš pradėdamas pagrindinį pokalbį tiriamu klausimu stengiasi susipažinti su apklausiamuoju, pelnyti jo pasitikėjimą, nes tyrimui reikalingas tiriamojo atsivėrimas, gilių išgyvenimų ar apmąstymų atskleidimas. Giluminis interviu dažniausiai taikomas tiriant jautrius, stigmatizuotus ar visuomenėje tabu tapusius klausimus, taip pat reiškinius ar procesus, apie kuriuos yra surinkta sąlyginai mažai mokslinės informacijos palyginti (http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/NVivo/nvivo.html&course_file=nvivo_III_3_2_2.html).

eigos nulemtų klausimų, atsakymai į kuriuos padeda mokslininkui tiksliai „preparuoti“ konkrečią problemą. Giluminis interviu yra patikimas būdas surinkti kokybinius duomenis iš žmonių perspektyvos (Hesse-Biber, Leavy, 2007). Dar vienas giluminio interviu aspektas yra galimybė žmonėms, nerašiusiems prisiminimų, papasakoti savo praeitį (Pušinskytė, 2008).

Apibendrinant giluminio interviu reikšmę sakininėje istorijoje, galima teigti, kad tai yra unikali informacijos rinkimo ir dokumentavimo forma, kuri suteikia galimybę išgauti tą informaciją, kurios neįmanoma išgauti kitais būdais. Interviu pagrindas yra žodinė komunikacija akis į akį.

Komunikacija – integrali sakininės istorijos dalis

Interviu procesą galima traktuoti kaip tarpasmeninę komunikaciją, kurioje komunkuoja klausėjas ir apklausiamasis. Kadangi sakininės istorijos interviu tikslas nėra surinkti faktus, o norima pasiekti žmonių mintis, svajones, idėjas, vertybes, normas, vertinimus, viltis, t. y. visa tai, ką pasakotojas darė, jautė ir galvojo, svarbu išsiaiškinti, kodėl pasakotojas priima vienus ir atmeta kitus praeities įvykius, o ne faktologiškai rekonstruoti pačią praeitį. Todėl interviu ėmėjui itin svarbu mokėti sukurti ir palaikyti asmeninius santykius; gebėti prisiderinti prie kintančių interviu sąlygų; spręsti nenumatytus prieštaravimus, nes nuo abiejų komunikacijos proceso (interviu) dalyvių priklausys, kaip pasakojimas (naratyvas) atrodys, kokios socialinės, kultūrinės normos, vertybės ir idėjos bus perteiktos. Todėl naudojant sakininės istorijos metodą procesus, vykstančius tarp klausėjo ir apklausiamojo, reikia analizuoti iš platesnės perspektyvos, nes santykis tarp jų nėra tik keitimasis infor-

macija, o apima platesnius dalykus: tarpusavio suvokimą (socialinę percepciją), kuris leidžia numatyti kitos žmogaus veiksmus ir planuoti savo elgesį; tarpusavio sąveiką, t. y. poveikio darymą; empatiją (įsijautimą į kito individo jausmus).

Konstatuotina, kad interviu metodo panaudojimas negali būti suprantamas vien kaip keitimasis informacija, tačiau šis procesas turi būti analizuojamas ir kitais aspektais: kontakto tarp žmonių užmezgimu ir palaikymu, kuris pasireiškia komunikacija kaip pasikeitimu psichinės veiklos rezultatais (žiniomis, mintimis, sprendimais, vaizdiniais, patirtimi, jausmais, nuostatomis ir kt.) bei sąveika kaip keitimusi veiksmis; tarpusavio poveikiu ir tarpusavio suvokimu bei supratimu.

Interviu naudojimas sakinėje istorijoje pasižymi keletu savybių:

- tai yra dvipusė komunikacija;
- interviu tikslas – surinkti ir išsaugoti istorinę informaciją;
- sakinės istorijos interviu sukuria įvyki, atradimą, kuris paverčiamas nauju istoriniu dokumentu (pvz., interviu įrašu);
- interviu yra pagrįstas įsijautimu, dalyvavimu, stebėjimu, kai interviu ėmėjas siekia būti geru klausytoju (Charlton, 1985).

Nors pagrindinis interviu tikslas yra gauti informaciją, tačiau ne ką mažiau svarbiais veiksniais tampa tai, kaip ta informacija yra gaunama. Tam turi įtakos daugybė veiksnių: komunikacijos įgūdžiai, suvokimas, lytis, kultūra motyvacija, žinių lygis, socialinė kilmė ir kt. (Precup-Stiegelbauer, Tirban, Onofrei, 2012).

Nors kiekviena komunikacinė situacija yra unikali, tačiau komunikacijos proceso elementai išlieka tie patys. Šiame straipsnyje svarbu atkreipti dėmesį į informacijos

siuntėją (apklausiamąjį) ir informacijos gavėją (klausėją). Interviu proceso metu informacijos gavėjas ir informacijos siuntėjas nuolat keičiasi vaidmenimis, tačiau individas, kuris duoda interviu, atsako į klausimus, dažniau atlieka informacijos siuntėjo vaidmenį, t. y. jis daugiau perduoda informacijos, nei jos gauna. Ch. T. Morrissey (1998) teigia, kad geras interviu ėmėjas turi išmanyti temą, numatyti klausimus į priekį, atsiminti, kokį klausimą uždavė, ir kontroliuoti, ar apklausiamasis atsako būtent į tą klausimą; numatyti, kur link interviu krypsta ir pagal tai formuluoti kitus klausimus. Siekdamas gauti informacijos, interviu ėmėjas turi sukurti pasitikėjimo atmosferą, kuri padėtų interviu davėjui atsiverti, būti nuoširdžiam ir į klausėją žvelgti su pasitikėjimu.

Pasitikėjimo kūrimas. Santykiai tarp interviu ėmėjo ir davėjo atlieka svarbų vaidmenį, kaip pasakojimas atrodys, kaip bus atspindėtas socialinis kontekstas, kultūrinės normos, vertybės ir idėjos. Todėl svarbiu aspektu tampa pasitikėjimo kūrimas. Pasitikėjimui turi įtakos interviu ėmėjo asmenybė, jo profesionalumas, socialinis kontekstas, amžius, lytis, išsilavinimas, profesija, geografinė kilmė, pomėgis, kiti bruožai ir savybės, nuo kurių priklauso, kaip tyrėjas ir interviu davėjas supras vienas kitą.

Pasitikėjimas gali būti padidintas prisistatant, paaiškinant priežastis, kodėl atliekamas interviu, nusakant interviu tikslą. S. Stranden (2009) išskiria tris pagrindinius veiksnius, kurie turi įtakos pasitikėjimo kūrimui:

- interviu ėmėjo asmenybė, lygiai taip pat kaip ir lytis, amžius, išsilavinimas, profesija, kilmė, turės įtakos tam, kaip interviu ėmėjas ir davėjas supras vienas kitą;
- interviu ėmėjo profesionalumas. Norint,

kad apklausiamasis atsivertų, itin svarbiu veiksmu tampa klausėjo profesionalumas: pasirengimas, interesas, pagarba, gebėjimas parodyti supratimą, kantrybė, žinios apie temą, laikmetį. Kartais, kai apklausiamasis identifikuoja klausėją kaip neturintį, pavyzdžiui, sovietmečio, patirties, jis gali sąmoningai nutylėti jam nepatogius momentus tikėdamasis, kad klausėjas nieko nežino ir todėl neturi žinoti. Vadinas, interviu ėmėjas gali tapti šaltinio manipuliacijos auka;

- socialinis kontekstas. Ne menkesnę įtaką pasitikėjimo kūrimui turi ir socialinis kontekstas. Pasitikėjimui duris atveria interviu ėmėjo ir davėjo giminystė, giminaičių pažinėjimas, linkėjimų perdavimas; pažįstamų žmonių rekomendacijos, buvimas tos bendruomenės, kurioje gyvena apklausiamasis, nariu. Visa tai padeda užmegzti glaudesnę ryšį. Santykiai tarp interviu ėmėjo ir davėjo turi lemiamos įtakos tam, kaip pasakojimas atrodys, kaip bus atspindėtas socialinis kontekstas, kultūrinės normos, vertybės ir idėjos.

Su pasitikėjimo lygiu susiję ir komunikacijos stiliai, komunikacijos proceso dalyvių vienas kito interpretavimas, santykių ir komunikacijos kontekstas (Golombisky, 2006). Reikia pabrėžti ir tai, kad įtakos pasitikėjimui turi tiek interviu ėmėjo ir davėjo panašumai, tiek skirtumai.

Įsijautimas interviu procese. Ne mažiau svarbiu veiksmu interviu metu tampa įsijautimas į apklausiamojo potyrius, požiūrius. Th. L. Charlton (1985) teigia, kad imant sakinę istorijos interviu įsijautimas gali būti ir gali jo nebūti, tačiau nuo to priklausys galutinis interviu rezultatas. S. Stranden (2009) mano, kad jei interviu liečia sudėtingas, jautrias temas, stiprios emocijos pasireiškė anksčiau ar vėliau, todėl

kartais sunku numatyti, kokias emocijas gali sukelti užduotas klausimas. Interviu ėmėjas turi būti pasirengęs ne tik apklausiamojo, bet ir savo emocinėms reakcijoms. Svarbu ir tai, ar interviu ėmėjas turi tikslią informaciją apie respondento praeitį ir dabarties situaciją; kokia abiejų interviu dalyvių gyvenimiška patirtis; ar klausėjas geba greitai susigaudyti situacijoje ir pakeisti klausimus; kaip gerai jis prisimena panašią savo patirtį; koks jo profesionalumas.

Šie ir kiti veiksniai daro įtaką įsijautimui, o pasitikėjimas glaudžiai susijęs su įsijautimu. Jei interviu proceso dalyviai yra nuoširdūs ir supranta vienas kito požiūrius, komunikacinė sąveika garantuoja gerą rezultatą.

Klausymas ir jo svarba interviu metu. Interviu procese labai svarbią vietą užima klausymo procesas. Būtent klausymo kompleksiskumas sakinę istoriją daro unikaliu metodu, kai svarbu ne tik girdėti pasakojimą, bet ir suvokti reikšmes, perprasti emocijas ir tinkamai interpretuoti tylą, atkreipti dėmesį į apklausiamojo kūno kalbą, ją derinti su žodine kalba. Klausėjas atlieka aktyvų vaidmenį komunikacijos procese, klausydamasis metu identifikodamas, kaip pasakotojas save vertina, kurias gyvenimo sritis išryškina, kaip konstruoja sėkmes, nesėkmes, kaip vertina savo gyvenimą bei tapatybės formavimąsi. Atsižvelgdamas į tai tyrėjas gali koreguoti tolesnius savo klausimus ar pasitikslinti tai, ko nesuprato (Anderson, Jack, 1998). Aktyvus klausymas leidžia pažvelgti į asmens emocinį paveikslą, pasitikėjimą, savęs identifikavimą bei vertinimą. Savęs vertinimo kriterijai suteikia galimybę analizuoti ryšį tarp apklausiamojo savęs suvokimo ir kultūrinių normų, tarp to, ką jis vertina, ir to, ką vertina kiti, tarp to, kaip jis yra įpareigotas elgtis, ir to

kaip jis jaučiasi (Hesse-Biber, Leavy, 2007).

Išskiriami trys klausymosi būdai, kurie išryškina, kaip tyrėjas supranta jausmus ir mintis imdamas interviu:

- klausymasis pasakotojo moralinės kalbos;
- dėmesys metateiginiams;
- pasakojimo logikos sekimas (Berger, Patai, 1990).

Nustatyti metateiginius padeda aktyvus klausymas. Tai vietos, kur interviu davėjas nustoja kalbėti ar „mėto pėdas“: staiga sustoja, kad apgalvotų tai, ką tik pasakė, ar sugrįžta prie ankstesnių teiginių, kad galėtų juos pakomentuoti. Tai gali iliustruoti minties pasikeitimus ar diskomfortą dėl to, kaip jo teiginys gali būti suprstas. Metateiginiai signalizuoja individo prieštaravimų suvokimą ar prieštaravimą tarp to, ką tikėjosi pasakyti, ir to, ką pasakė. Šie teiginiai informuoja interviu ėmėją apie tai, kokius būdus asmuo naudoja savo minčių kontrolei, ir leidžia stebėti, kaip asmuo išreiškia jausmus ir mintis, derindamas juos prie egzistuojančių normų (Hesse-Biber, Leavy, 2011).

Aktyvus klausymas suteikia daugiau informacijos ir leidžia nustatyti „kalbėtojo logiką“, atkreipiant ypatingą dėmesį į pasakojimo nuoseklumą, prieštaravimus, pasikartojančias temas bei atsižvelgiant, kokios temos įtraukiamos į pasakotojo lauką ir kokie jų ryšiai su kitomis temomis. Svarbu išryškinti pasikartojančias temas, sutapimus, prieštaravimus teiginiams, nes būtent tai suteikia galimybę pažvelgti į pasakojimo logiką.

Sakytinės istorijos interviu metu ir tyrėjas imasi pasakotojo vaidmens bei pasakoja savo istoriją. Interviu tampa bendru pasakojimu, apimančiu ir interviu ėmėją, ir davėją. Kai pasakotojas pasakoja savo

istoriją, klausytojas „prižiūri“ pasakojimą naudodamas klausymo ir stebėjimo technikas, jis inicijuoja komunikacijos procesą ir palengvina pasakotojo pasakojimą. Klausymosi metu identifikuotos užuominos, kurias naudoja pasakotojas, taip pat yra svarbus informacijos šaltinis. Pasakotojas išreiškia save gestais, kūno judesiais, intonacija, kalbos būdu, tyła. Visa tai suteikia informacijos apie tai, ką apklausiamasis sureiškina, kaip jaučiasi įvairiais interviu momentais. Todėl klausytojas turi atkreipti dėmesį į pasakojimo perteikimo detales, mokytis iš jų ir nepamesti šių detalių transkribuodamas ir analizuodamas pasakojimą (Hesse-Biber, Leavy, 2011).

Žmonės istorijas pasakoja skirtingais stiliais. Pasakojimo forma, kalbos vaizdinimas taip pat suteikia informacijos apie pasakotoją. Šie aspektai nekuria pasakojimo esminio turinio, bet yra integrali jo dalis. Todėl tyrėjas turi suprasti, priimti ir įtraukti skirtingus pasakojimo stilius, pripažinti jų svarbą, o ne paneigti reikšmes, sukuriamas tų skirtumų.

Reikalavimai, keliami interviu davėjui. B. W. Sommer (2002) teigia, kad apklausiamasis turi atitikti tokius kriterijus:

- pateikti informaciją iš pirmų lūpų ir tokią, kuri anksčiau nebuvo dokumentuota;
- atspindėti visus tiriamos problemos ypatumus;
- turėti jėgų būti stebimas;
- turėti gerą atmintį;
- galėti efektyviai komunikuoti;
- sutikti kalbėti;
- gebėti suprasti pagrindinius žodinės istorijos procesus, kuriuos paaiškina interviu ėmėjas;
- jaustis patogiai, kai interviu įrašinėjamas.

Ne mažiau svarbu užtikrinti interviu davėjo anonimiškumą ir informacijos konfidencialumą (Masiliauskienė, 2010), jei

to pageidaujama. Apklausiamasis turi būti supažindintas su tema, kuria bus kalbama, žinoti interviu tikslą, laikytis etikos principų, nepagražinti istorijos ar faktų, įsitikti, ar tyrėjas suprato žinutę. Interviu davėjui taip pat svarbu turėti motyvacijos, noro kalbėti ir konkrečiai, korektiškai bei atvirai dėstyti mintis.

Reikalavimai, keliami interviu ėmėjui buvo aptarti analizuojant interviu procesą ir jam įtaką darančius veiksniai. Todėl apibendrintus esminius reikalavimus, keliamus tyrėjui, galima įvardyti kaip profesionalumą, kuris apima pasirengimą interviu, pagrindinių žinių apie interviu davėją turėjimą, temos išmanymą, santykio su tema pristatymą, pasitikėjimo sukūrimą, gebėjimą įsijausti, nešališkumą, gebėjimą sukurti nuoširdžią atmosferą ir kt.

Lyties įtaka interviu procesui

Akademinėje visuomenėje yra giliai įsitvirtinęs patriarchalinis mąstymas apie žinių konstravimą. Vyriškas komunikacijos stilius traktuojamas kaip norma, o moterų komunikacinė išraiška, kuri skiriasi nuo modelio, yra tariamai mažiau svari ar mažiau pagrįsta (Hesse-Biber, Leavy, 2007). Todėl sakininės istorijos metodas leidžia moterims perteikti savo patirtis, būsenas, savivertės pojūčius ir tokiu būdu kurti moterų atminties istoriją.

Tyrėjas, imantis interviu, privalo turėti žinių apie lyčių komunikacijos panašumus ir skirtumus. Imdamas interviu iš moters tyrėjas negalės „išgirsti“ ir teisingai interpretuoti to, kas yra sakoma, jei nežinos, kaip klausytis ir kaip kalbėti su moterimis, todėl jam būtina išmanyti moterų komunikacijai būdingus bruožus ir modelius. Didelis intymumo ir pasitikėjimo lygis interviu metu labiausiai tikėtinas dviejų tos pačios lyties

asmenų. Dviejų moterų pokalbiui taip pat būdingi nukrypimai nuo temos bei viena kitos papildymai, nors viena yra imanti, o kita duodanti interviu (Golombicky, 2006).

Šio tyrimo atveju lyčių panašumai ar skirtumai nėra esminis objektas, nes tiek tyrėjos, tiek tiramosios yra moterys. Lyčių komunikacijos panašumų ir skirtumų analizė įgautų didesnę reikšmę, jei nesutaptų interviu ėmėjo ir davėjo lytis. Todėl straipsnyje nesigilinama į komunikacijos skirtumų ir panašumų analizę. Mokslininkai, analizuojantys sakininės istorijos kūrimo procesą lyties aspektu, atkreipia dėmesį į tai, kaip tyrėjo ir tiriamojo lytis gali formuoti interviu procesą; kaip lyties aspektu grįstos prielaidos gali daryti įtaką interviu būdu surinktos informacijos interpretavimui (Hesse-Biber, Leavy, 2007; Golombisky, 2006). Darytina išvada, kad, be kitų aspektų, lyties aspektas taip pat turi būti įtrauktas į sakininės istorijos projekto tyrimo metodologiją.

Interviu (sakininės istorijos) tyrimas

Tyrimo tikslas: ištirti interviu ėmėjui ir interviu davėjui keliamų reikalavimų ir atsakomybių realizavimą bei įtaką komunikacijos procesui.

Tyrimo objektas: Vilniaus universiteto Lyčių studijų centre sukauptas moterų atminties (interviu) archyvas „Socializmas moterų atmintyje“, atspindintis moterų gyvenimo sovietmečiu patirtis.

Tyrimo uždaviniai: identifikuoti ir palyginti istoriko ir neprofesionalų interviu ėmėjų interviu proceso organizavimą; išanalizuoti pašnekovų interviu davimo bruožus; nustatyti interviu procesą lemiančius veiksniai.

Tyrimo metodas: interviu tekstų kritinė analizė pagal nustatytus kriterijus.

Moteryų atminties archyvo sumanytoja prof. Dalia Leinartė 2001 metais suskubo dokumentuoti ir analizuoti jau išmirštančios moterų kartos likimus. Pasitelkus pirmo–trečio kurso įvairių studijų programų studentes, buvo atlikta 150 interviu. Būtent šiuo projektu buvo žengti pirmieji dideli žingsniai marginalizuotos moters padėties sovietinėje Lietuvoje tyrimų pradžiai.

Tyrimui atsitiktine tvarka paimta 20 transkribuotų neskelbtų interviu tekstų. Juose buvo pažymėtos pauzės, emocinės būsenos. Kalbėtojų tonui tyrime dėmesys nebuvo skirtas, apsiribota teksta, garso įrašai neanalizuoti. 10 interviu imti istorikės, 10 – savanorių studentėjų. Tai suteikia galimybę palyginti istoriko ir neprofesionalų, šiuo atveju studentėjų savanorių, imančių interviu, skirtumus ir įtaką sakinės moterų istorijos procesui.

Pasak prof. D. Leinartės, imant interviu klausimai buvo spontaniški, nulemti duodančiojo interviu asmens; vadovautasi vadinamoju postmoderniu būdu (Marcinkevičienė, 2008). Toks interviu būdas suteikia labai daug laisvės imančiajam interviu ir atskleidžia jo galimybes kontroliuoti pokalbį bei pasiekti užsibrėžtą tikslą. Vis dėlto net ir nestruktūrizuotas interviu turi būti logiškas ir sklandus, o tai jau interviu ėmėjo pareiga.

Tyrime nagrinėjama interviu ėmėjui ir davėjui keliamų reikalavimų ir atsakomybių įgyvendinimas, įtaka komunikacijos procesui. Ypatingas dėmesys kreipiamas į tai, kokią įtaką komunikacijos procesui turi komunikacijos įgūdžiai, dėmesys skiriamas lyties aspektui ir amžiui.

Informacijos gavėjo, t. y. interviu ėmėjo, klausimų analizei atlikti buvo suformuoti tokie kriterijai:

- temos išmanymas;
- įsijautimas;
- įžvalgumas;
- išankstinės nuostatos;
- konfliktiškumas;
- korektiškumas.

Informacijos siuntėjo, t. y. interviu davėjo, atsakymų į klausimus analizei atlikti buvo suformuoti tokie kriterijai:

- korektiškumas;
- sąžiningumas;
- konkretumas;
- atvirumas;
- sklandumas;
- jautrumas temai;
- kalbos vaizdingumas;
- grįžtamojo ryšio palaikymas.

Šių kriterijų kaip dviejų asmenų pokalbyje atsispindinčių savybių komplekso svarba pasireiškia sėkmingu informacijos siuntėjo ir gavėjo bendradarbiavimu ir ryšio užmezgimu bei tikslų pasiekimu.

Studentėjų imtų interviu analizė. Nestruktūruoto interviu valdymas reikalauja patirties ir tokių asmeninių savybių, kuriomis ne kiekvienas gali pasigirti. Papildomos aplinkybės, kurių svarbiausia yra amžius, imančioms interviu studentėms tapo didžiule kliūtimi ir pokalbio kontrolė neretai išslysdavo iš rankų.

Amžius kaip trukdis gali būti traktuojamas dvejopai: didelis amžiaus skirtumas tarp pokalbio dalyvių (vidutinis pašnekovių amžius imant interviu buvo apie 70 metų, o klausėjos – pirmo ir antro kurso studentės) ir konkretus duodančio interviu asmens amžius. Pirmuoju atveju, t. y. amžiaus skirtumas, nebūtinai tampa trukdžiu. Interviu ėmėjas, gerai išmanydamas temą (šiuo atveju pakanka išmanyti aptariamąjį laikotarpį), suvokia ir duodančiojo interviu žodžius. Priešingu atveju laiko distancija, skirianti pašnekovus, tampa didele komu-

nikacijos kliūtimi. Tai atsispindi keliuose interviu. Pavyzdžiui, viena interviu davėja (kepėja, g. 1931 m.) pasakoja apie uogavimą, uogienių virimą ir grybavimą, o pirmakursė pateikia priežastinį klausimą: „Nes nebūdavo ko valgyt?“ Neįsigilinimas į temą lemia vadovavimąsi nuogirdomis, kritinio mąstymo stoką ir nekorektiškas klausimų formuluotes. Pavyzdžiui, interviu imančios antrakursės studentės reakciją į kitos apklausiamosios (g. 1931 m.) pasakojimą nuolatos lydi nuostaba ir netikėjimas, taigi studentė kiekvieną įdomesnę faktą perklausia, stebėdamasi jo realumu, o kalbant apie Sibirą studentė pašnekovei, buvusiai tremtinei, lyg tarp kitko užduoda klausimą: „O kaip ten, šalta šiaip buvo Sibire?“ Nekorektiškos, netgi agresyvios klausimų formuluotės būdingos ir 1941 m. gimusios apklausiamosios interviu. Studentė, siekdama daugiau sužinoti apie sovietinę moters buitį, pašnekovės klausia: „Ar nesijautėt tiesiog kaip <...> daiktas namuose?“ Vis dėlto nemaža dalis imančių interviu merginų gerai ar net artimai pažinojo duodantį interviu asmenį (iš konteksto galima suprasti, kad keturios studentės interviu tikrai ėmė iš savo močiucių). Tai sumažino emocinį atstumą tarp kalbėtojų, taigi šiuose interviu jaučiamas aukštas empatijos lygis, geras priešistorės išmanymas. Kaip jau buvo minėta, giminystė kaip socialinis kontekstas atveria duris pasitikėjimui. Tokiais atvejais imant interviu buvo užmegztas stiprus ryšys ir imančiosios interviu atidžiai sekė pokalbį, siekė padėti pašnekovei jį sklandžiau plėtoti. Pavyzdžiui, 1929 m. ir 1921 m. gimusių interviu davėjų anūkės imdamos interviu dažnai padėjo užbaigti pašnekovės mintį, kryptingai užduodavo klausimus, vedančius prie esmės. Empatijos lygis yra

pakankamai aukštas arba neutralus daugiau nei pusėje studentių atliktų interviu. Dauguma studentių įsijautė į pasakojamas istorijas, bandė suprasti pašnekoves, kritiniu momentu nuramindavo. Vis dėlto aukštas empatijos lygis ne vienai merginai tapo trukdžiu. Visos studentės kantriai ir nuolankiai klausė savo pašnekovių, taigi kalbėtojoms buvo perduota interviu kontrolė. Absoliuti dauguma studentių pokalbio metu buvo nekonfliktiškos, nedarė pašnekovėms emocinio spaudimo, nepertraukinėjo, neuždavė provokuojančių klausimų. Tai būtų galima vertinti kaip teigiamą bruožą, tačiau tam tikrais atvejais etikos ribose provokuoti pašnekovą gali būti naudinga, siekiant kuo daugiau sužinoti. Tai atskleidžia studentių kritinio mąstymo stoką. Kita vertus, jei sakytinės istorijos interviu tikslu laikysime prieigą prie asmenybės minčių, vertybių ar normų, studentėms tai pavyksta, tačiau jos nesileidžia į subtilumus, nieiško tarpusavio ryšių, nesigilina į esmę, ir interviu tegalime laikyti istorijų pasakojimu, praradusiu interviu būdingus bruožus.

Didžiausia problema, su kuria susidūrė studentės imdamos interviu, – klausimų formuluotės. Klausimai formuojami abstrakčiai („Ką dar prisimenate?“), šokinėjama nuo temos prie temos arba, dažniausiai pasiduodant pašnekovės vedamai pokalbio kryptčiai, susidomima pastarosios gyvenimo detalėmis ir klausiami su tema nesusiję klausimai. Tai primena neprimestinį interviu, kilusį iš psichiatrijos, kai nesistengiama išlaikyti pokalbio linijos, pasiduodama kalbančiojo pokalbio eigai (Kardelis, 2007).

Nė viena iš studentių iki galo nesukontroliavo pokalbio, menkai suteikė interviu kryptingumo ir pasimesdavo pašnekovės istorijų gausybėje. Išanalizavus 10 studentių atliktų interviu, daroma išvada, kad gerai

temos neišmanančiai ir aukšto įsijautimo būsenos studentei susidoroti su nestruktūrizuoto tipo interviu, vykdant pokalbį laisva forma, atsižvelgiant į situaciją, kuri gali bet kada pasikeisti, yra beveik neįmanoma.

Istorikės imtų interviu analizė. Projekto vykdytojos ir organizatorės D. Leinartės imtuose interviu jos formuojami klausimai pasižymėjo geru temos ir aptariamojo laikotarpio išmanymu. Tai pasireiškė D. Leinartės išvalgumu: nuolatinis tikslinimusi (ypač datų), pašnekovių atsakymų patikslinimu ir pataisymu bei klausimų gausa. Ne veltui D. Leinartė su didžiąja dalimi pašnekovių užmezgė ryšį, beveik visuose interviu justai stipri imančiosios interviu empatijos būsena, pasireiškianti susižavėjimo ar išgąščio šūksniais, įsijautimu, užuojauta.

Geras temos išmanymas keliuose interviu D. Leinartę nuveda prie diskusijų, kurios sukelia kalbėtojai naujų minčių ir leidžia dar daugiau sužinoti. Interviu su moterimi, gimusia 1937 m., pašnekovei pasakojant apie vakarinius žygiavimus Vilniaus gatvėmis, D. Leinartė užduoda klausimą „Ir kas čia sunkaus?“ Ne pernelyg didelis amžiaus skirtumas leidžia palyginti klausytojos ir kalbėtojos asmenines patirtis ir papildyti interviu procesą. D. Leinartė interviu metu nevengia išreikšti savo nuomonės, pakomentuoti. Pavyzdžiui, viena pašnekovė (g. 1958 m.) teigia, kad šiais laikais nebeliko džiaugsmo, spalvų, nebeturime tokių švenčių kaip anksčiau, o D. Leinartė nesutinka: „Betgi kaip tik priešingai – demokratinėje visuomenėje yra daugiau <...>“. Istorikė nevengia užduoti ir provokuojančių ar sunkų emocinį krūvį turinčių klausimų. Lituanistei, gimusiai 1922 m., D. Leinartė užduoda klausimų apie ankstesnę vyro santuoką: „Ar ji nekal-

tino jūsų, kad išardėt šeimą?“ ir „Nežinot? Ką jis rado čia ir neturėjo ten?“ Interviu su moterimi, gimusia 1937 m., ji teiraujasi apie tremtį, skaudžius prisiminimus: „O jie neprievartaudavo ... moterų?“ Provokuojančių klausimų uždavimas pašnekovui yra diskutuotinas, tačiau D. Leinartė, išlikdama taktiška bei neižeisdama pašnekovės, savo tikslą pasiekia ir papildo moters atminties tyrimus vertinga medžiaga.

Akivaizdu, kad D. Leinartė yra gerai supažinusi su interviu ėmimo metodikomis ir jas pritaiko reikiamu metu, taip pat gerai žino tikslą, kurio siekia imdama interviu. Ji nepasimeta pašnekovių istorijų gausoje, tinkamu momentu pakreipia pokalbį reikiama kryptimi ir puikiai jį suvaldo.

Pašnekovių kalbėjimo bruožai interviu. Pensinio amžiaus pašnekovų grupė yra atskirų tyrimų vertas mokslinis objektas. Tokių kriterijų kaip sąžiningumas, atvirumas analizei iškyla labai didelė grėsmė. Remiantis interviu medžiaga akivaizdu, kad šios amžiaus grupės pasitikėjimo lygis yra labai aukštas ir pašnekovės yra linkusios atvirai ir labai išsamiai atsakyti į klausimus. Tik penkios pašnekovės, gimusios 1920–1934 m., į klausimus atsakinėjo neišsiplėsdamos, trumpai ir sausai, neatviraudamos. Sudėtinga aptarti, juo labiau išsiaiškinti davusiųjų interviu sąžiningumo lygį. Dėl pasirinkto interviu tipo pašnekovėms buvo suteikta labai didelė kalbėjimo laisvė, taigi jos galėjo pasirinkti joms „patogias“ kalbėjimo temas, neretai temą pakreipdavo kita linkme. Tik dvi moterys tam tikromis temomis pasakė nekalbėsiančios, o kitos pašnekovės nepatogų klausimą ignoruodavo ar nuo jo išsisukdavo pakeisdamos temą. Sunku nustatyti, ar tam įtaką darė amžius ir tai vyko nesąmoningai, ar

toks atsakinėjimas į klausimus galėjo būti sąmoningas būdas išvengti diskomforto būsenos.

Amžius didžiausią įtaką darė pašneko-
vių kalbėjimo konkretumui ir sklandumui.
Galima teigti, kad beveik visos interviu
davusiosios moterys atsakydamos į klausi-
mą galiausiai nukrypavo nuo temos,
kartodavosi. Duodamos interviu 15 iš
20 kalbančiųjų labai išsiplėsdavo. Moterų
interviu galima išvelgti asociacijų būdu
grįstą kalbėjimą, t. y. tam tikra logika grįstą
kalbėjimą, kai vienas prisiminimas sukelia
kitą ir taip toliau. Pavyzdžiui, lituanistė
(g. 1922 m.) atsakydama į klausimą, ar
šeimai buvo leidžiama gyventi jos tėvams
priklausiusiame name, atsakymą pradeda
pasakojimu apie namą, buitį, prisimena
mokyklą, pradeda pasakoti apie komjau-
nuoles mergaites, Panevėžio moterų kal-
bėjimą, apie mėgstamą mokytoją, prisimena
atestatų teikimą, karo pradžią, galiausiai
pašnekovė atsakymą užbaigia apie tai, kaip
paliko namus ir išvažiavo mokytis. Tik
penkios jauniausios pašnekovės, gimusios
1936–1958 m., kalbėjo gana konkrečiai ir
aiškiai atsakė į užduotus klausimus.

Verta atkreipti dėmesį į tai, kad baigusios
kokias nors studijas ar aukštąjį išsilavini-
mą įgijusios moterys mintis dėstė daug
raiškiau, sklandžiau ir vaizdingiau. Tai
atsiskleidžia gydytojos (g. 1934 m.), bibli-
otekininkės (1929 m.), rusų kalbą baigusios
moters (g. 1934 m.), lituanistės (g. 1922 m.)
ir kitų išsilavinusių moterų interviu. Tačiau
daugumos moterų kalbėsena yra padrika,
abstrakti, nuolat pametama mintis, painio-
jamasi, užsikertama. Tai itin atsiskleidžia
kalbant su vyriausiomis pašnekovėmis.
Pavyzdžiui, 1922 m. gimusi moteris labai
sunkiai dėlėjo mintis, jas pamesdavo,
nesuprasdavo klausimų, pasimesdavo pati.

Kita vertus, D. Leinartės kalbinta seniausia
pašnekovė, gimusi 1920 m., nors ir išsi-
plėsdama, tačiau mintis dėlėjo sklandžiai
ir situaciją sugebėjo vertinti kritiškai. Taigi
itin senyvą amžių negalima laikyti nesklan-
daus kalbėjimo pretekstu.

Kritiškas aptariamojo laikotarpio ver-
tinimas yra gana retas apklausiamųjų mo-
terų pasakojimuose. Nors daugybė dalykų
vertinama iš tolimos laiko perspektyvos
ir jaučiamas atotrūkis nuo aptariamojo
laikotarpio, nėra abejonės, kad interviu
metu moterims išlikti abejingoms temai
tapo beveik neįmanoma. Analizuojamuose
interviu atsiskleidė galimybė sovietmečiu
tylėjusioms moterims prabilti, o neretai ir
išsipasakoti apie savo gyvenimą Lietuvai
sudėtingu ir diskusijomis apipintu laiko-
tarpium. Moterys buvo atsipalaidavusios ir
nevengė kalbėti ir apie itin intymias savo
gyvenimo detales. Taigi jos į temą reagavo
labai jautriai. Tai pasireiškė gausiomis emo-
cijomis, dejonėmis, ne viena pašnekovė
susigraudino.

Galima manyti, kad tam įtakos turėjo
tai, kad moterys kalbėjo su moterimis, t. y.
D. Leinarte arba studentėmis. Tai ypač justai
D. Leinartės interviu. Gerai išmanydama
temą ir užmegzdama glaudų ryšį, ji prakal-
bina pašnekoves, pokalbis tampa privatus,
mažėja oficialumo lygis. Pavyzdžiui, viena
moteris, rodosi, be skrupulų pasakoja apie
seksualinius mitus sovietmečiu bei seksu-
alinių moterų mentalitetą.

Vis dėlto anaipol ne visos kalbinamo-
sios norėjo užmegzti ryšį su imančiąja
interviu. Pastangos užmegzti ryšį akivaiz-
džios imančiųjų interviu, t. y. klausytojų,
pusėje. Susidaro įspūdis, kad dauguma
pašnekovių tenorėjo išsipasakoti. Viena
moteris interviu pabaigoje studentei netgi
padėjo už tokią galimybę, kita vylėsi,

kad jos istoriją išgirs ir daugiau žmonių, kad ji bus perpasakota kitiems. Tik kelios pašnekovės pačios užduodavo klausimų, pasitikslindavo, ar yra suprastos. Pavyzdžiui, viena pašnekovė, kalbėdama su interviu iš jos imančia studente, vis perklausdavo, ar ją teisingai suprato, ką studentė girdėjo apie sovietmetį ar ką prisimena.

Vyresnio amžiaus kalbinamųjų analizė išskėlė nemažai naujų prielaidų. Informacijos siuntėjų bruožų analizė reikalauja konstruoti interviu metodiką, taikomą senyvo amžiaus moterims.

Išvados

- Konstatuotina, kad Lietuvos mokslininkų darbuose sakininės istorijos tematika apima dvi tyrimų kryptis: teorinę prieigą (metodas ir jo taikymo galimybės bei problemos) ir tyrimus naudojant sakininės istorijos metodą – interviu, kuriuo dokumentuojama įvairaus pobūdžio informacija (holokausto, rezistencijos, moterų istorijos ir pan. temomis). Tačiau tyrimų, kurie sakininės istorijos metodo naudojimą analizuotų komunikaciniu aspektu, nėra.
- Interviu metodas sakininės istorijos kūrimo procese suprantamas ne vien kaip keitimasis informacija. Šis procesas taip pat apima: tarpusavio suvokimą, kuris leidžia numatyti kito žmogaus veiksmus ir planuoti savo elgesį; tarpusavio sąveiką, kuri padeda daryti įtaką bei kontroliuoti kitų elgesį; empatiją, kuri leidžia įsijausti į kito individo jausmus.
- Sakininės istorijos (interviu) procese komunikacija turi būti suvokiama kaip integrali šio proceso dalis.
- Akivaizdu, kad interviu ėmėjui nepakanka gerai išmanyti analizuojamą temą,

interviu procese jis tampa pagrindiniu asmeniu, nuo kurio komunikacijos įgūdžių priklauso viso tyrimo (interviu) procesas, jo efektyvumas bei surinktos informacijos kokybė. Todėl reikia gebėti sukurti pasitikėjimo atmosferą, pasižymėti empatija, gebėti užmegzti ir palaikyti kontaktą, realizuoti grįžtamąjį ryšį, mokėti kontroliuoti interviu procesą, turėti gerų klausymo įgūdžių.

- Tyrimas parodė, kad temos neišmanančioms studentėms, kalbinusioms laisva forma, sukontroliuoti pokalbio nepavyko, priešingai negu savo srities profesionalai istorikai. Vadinas, interviu ėmėjo empatijos būseną ne tik yra interviu pranašumas, bet ir stokojant profesionalumo gali tapti trukdžiu, kai neišmanant temos nuolankiai sutinkama su viskuo, nesigilinama į kalbinamo asmens žodžius. Kita vertus, empatijos būseną leidžia pasakotojui jaustis komfortiškai, didina jo pasitikėjimą klausytoju ir atvirumą.
- Tyrimas atskleidė, kad giluminis interviu įpareigoja klausytoją aktyviau dalyvauti pokalbyje, dėl to šį kontroliuoti yra sunkiau. Čia svarbiausia tampa interviu ėmėjo gebėjimas kontroliuoti pokalbį bei temos išmanymas (profesionalumas). Pastarasis veiksnys lemia interviu ėmėjo išvalgumą, kritišką mąstymą, t. y. kitus svarbius kriterijus, kuriais siūloma vadovautis imant interviu.
- Senyvas amžius ir prarasta interviu ėmėjo pokalbio kontrolė skatina kalbinamojo nukrypimus nuo temos, t. y. asociacijų būdu grįstą kalbėjimą. Sklandžiam kalbėjimui nemažai įtakos turi išsimokslinimas ir amžius. Senyvo amžiaus moterys yra atskiras tyrimų objektas ir šiai grupei reikia kurti naują interviu metodiką.

LITERATŪRA

- ANDERSON, Kathryn; JACK, Dana C. (1998). Learning to listen: interview techniques and analyses. In *The Oral History Reader*. London, New York: Routledge, p. 157–171. ISBN 0-415-13352-1.
- CHARLTON, Thomas L. (1985). *Oral History for Texans*. Austin, p. 21–38 [žiūrėta 2014 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.baylor.edu/content/services/document.php/33212.pdf>>.
- GLUCK, Sherna Berger; PATAI, Daphne (1990). *Women's words: a feminist practice of oral history*. New York: Routledge. 232 p. ISBN 0-415-90372-6.
- GOLOMBISKY, Kim (2006). Gendering the interview: Feminist reflections on gender as performance in Research. *Women's Studies in Communication*, vol. 29, no. 2, p. 165–193. ISSN 0749-1409.
- HESSE-BIBER, Sharlene Nagy; LEAVY Patricia (2007). *The Practice of Qualitative Research*. London: Sage Publication. 400 p. ISBN 978-1412974578.
- JANESICK, Valerie, J. (2010). *Oral history for the qualitative research: choreographing the story*. New York: Guilford Press, ISBN 978-1-60623-556-0.
- KARDELIS, Kęstutis. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus, p. 194–200.
- LUOBIKIENĖ, Irena (2007). *Socialinių tyrimų metodika*. KTU: Technologija. 124 p. ISBN 9955-09-281-5.
- MARCINKEVIČIENĖ, Dalia (2007). *Prijaukintos kasdienybės, 1945–1970 metai*: biografiniai Lietuvos moterų interviu. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 205 p. ISBN 978-9955-33-034-9.
- MARCINKEVIČIENĖ, Dalia (2008). Lytis ir istorija: pasakojamosios istorijos metodas. *Inter-studia humanitatis*, nr. 5, p. 88–96. ISSN 1822-1114.
- MASILIAUSKIENĖ, Daiva. Žodinė istorija ir jos taikymo galimybės Rytprūsių pokario istorijos tyrimuose. *Istorija*, t. 79, p. 43–53. ISSN 1392-0456.
- MORRISSEY, Charles T. (2006). On oral history interviewing. *The Oral History Reader*. London; New York: Routledge, p. 107–113. ISBN 0-415-13352-1.
- Oral history and public memories* (2008). Ed. P. Hamilton, L. Shopes. Philadelphia: Temple University Press. 302 p. ISBN 978-1-59213-140-2.
- Oral history: the challenges of dialogue*. Ed. M. Krukowska-Budzan, K. Zamorski. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 225 p. ISBN 978-90-272-2650-1.
- PERKS, Robert; THOMSON, Paul (1998). *The Oral History Reader*. London; New York. 479 p. ISBN 0-415-13352-1.
- PETO, Andrea (2004). *Ženskaja ustnaja istorija I: gendernije isledovania*. Biškek. 339 p. ISBN 9967-11-193-3.
- PETO, Andrea (2005). *Ženskaja ustnaja istorija II: gendernije isledovania*. Biškek. 508 p. ISBN 9967-11-193-3.
- PRECUP-STIEGELBAUER, L. R.; TIRBAN, N.; ONOFREI, P. A. (2012). Oral History and Oral Communication in Today Culture. *International Journal of Information and Educational Technology* [interaktyvus], vol. 2, no. 4, p. 316 [žiūrėta 2013 m. gruodžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ijiet.org/papers/140-T029.pdf>>.
- PUŠINSKYTĖ, Lijana (2008). Žodinės istorijos metodas ir jo taikymo rezistenciniuose tyrimuose problemos. *Genocidas ir rezistencija*, nr. 2 (24), p. 22–31. ISSN 392-3463.
- SANGSTER, Joan (2006). Telling our stories: feminist debates and the use of oral history. In *The Oral History Reader*. London, New York: Routledge, p. 87–100. ISBN 0-415-13352-1.
- SOMMER, B. W.; QUINLAN, M. K. (2009). *The oral history manual*. Lanham; New York: AltaMira Press, p. 56. ISBN 978-0-7591-1157.
- STRANDEN, Sofie (2009). Trust in the empathic interview. In *Oral history: the challenges of dialogue*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, p. 3–14. ISBN 978-90-272-2650-1.
- ŠETKUS, Benediktas (2009). Žodinė istorija ir jos vaidmuo moksleivių ugdymui (si). *Istorija*, t. 76, p. 75–80. ISSN 1392-0456.
- ŠVEDAS, Aurimas (2010). Sakytinės istorijos galimybės sovietmečio ir posovietinės epochos tyrimuose (atminties kultūros ir istorijos politikos problematikos aspektas). *Lietuvos istorijos studijos*, t. 26, p. 148–160. ISSN 1392-0448.
- THOMSON, Paul (1998). The Voices of the Past: Oral history. In *The Oral History Reader*. London; New York: Routledge, p. 479. ISBN 0-415-13352-1.

WOMEN'S ORAL HISTORY: THE COMMUNICATIVE ASPECT

Lijana Stundžė, Giedrė Rutkauskaitė

S u m m a r y

Oral history is defined as a story born of communication interaction between the researcher and the interviewee. It is defined by linguistic, social, ideological as well as communication structures. The purpose of the study is to analyse women's interviews as sources of oral history by the communicative aspect. The object of analysis is the interview method which is used to gather information. Data collection using the interview method and its interpretation in the science of history are called oral history. Oral history is determined by the specificity of its main source – an interview, which is always subjective and is not suitable for revising the facts (D. Marcinkevičienė, 2008). However, interview is understood not only as information exchange. The process of interview includes also: mutual understanding which allows the interviewer to predict the actions and behaviour of interviewees; interaction, which helps influencing the process of interview; empathy, which allows empathizing with interviewee's feelings. These ele-

ments are analysed theoretically and practically in this article.

The interview method is popular among historians, sociologists, anthropologists, journalists, ethnologists. Scientists explore an oral history in various aspects, but there is a lack of a comprehensive approach to the communication aspect in oral history interviews. The theoretical insights are adapted to the analysis of interviews of the Vilnius University Centre of Gender Studies archive "Socialism in Women's Memory". There were 20 unpublished interviews randomly chosen for the analysis in order to examine the requirements and responsibilities for the interviewer and the interviewee and the impact of the communication process. The article focuses only on the communicative aspects, the interview process, and the requirements for the participants. The analysis shows the multidimensionality and interdisciplinarity of the topic. The article is written using the methods of descriptive and critical analysis of the scientific literature.